

Гриненко І. В.

Український гуманітарний інститут

ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНИХ ЗАСАД У МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ПОЛІТИЧНІЙ ПЛОЩИНІ

Метою нашого дослідження є обґрунтування моральних стимулів, а також визначення ролі формування етики для журналістів у політичній площині. Для реалізації поставленої мети варто розв'язати такі завдання: (1) пояснити етимологію понять «етика», «політика»; (2) розкрити роль політики у сучасному суспільстві; (3) проаналізувати лінії перетину моралі та політики; (4) визначити специфіку моральних принципів у сучасному суспільстві; (5) розкрити сутність морального компромісу як категоричного імперативу політичної етики; (6) пояснити важливість формування етики для журналістів під час висвітлення політичних питань.

У статті автор використовує такі загальнонаукові методи: описовий (для зазначення теоретичних засад роботи, визначення предмета дослідження); аналізу (для характеристики теоретичних понять); синтезу (обґрунтування суті політичної журналістики в розрізі моралі); узагальнення (вираження моральної культури як конкретного журналіста, так і всієї фахової спільноти); індукції та дедукції (аналіз висвітлення політичних подій у пресі); структурний (для узагальнення та систематизації отриманих даних).

Розглянуто важливість формування моральної культури журналіста в площині політики. Зокрема, розкрито лінії перетину моралі в політичному середовищі та з'ясовано сутність категоричного імперативу як важливого індикатора «морального компромісу», а також визначено можливість компромісу у сфері політичної журналістики. Наукова праця характеризує сучасне суспільство як заполітизоване, яке вимагає такої ж інформаційної продукції. Зауважено, що мас-медіа є майданчиком для суспільної дискусії, яка, зрештою, і формує громадську думку.

Ключові слова: мораль і політика, політична журналістика, професійна мораль, журналістська діяльність.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає моральну кризу. Втрачено основи християнського світогляду, внаслідок чого формування об'єднувальної національної ідеї ускладнюється, спостерігається орієнтація на «бездуховний інтелектуалізм». Усе це негативно позначається на духовному і фізичному здоров'ї людей. Так, утрачається сенс життя, впевненість у власному майбутньому і майбутньому своєї держави. У такій ситуації потрібно готувати журналістів, здатних професійно висвітлювати різні події, зокрема політичні. Тому актуальність нашої теми полягає у важливості формування моральних цінностей через призму етики у політичній площині у фаховій діяльності журналістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, сьогодні в Україні проблематику політичної журналістики недостатньо досліджено. Серед науковців, чий праці спрямовані на вивчення політичної журналістики, – Д. Дуцик [3], яка зосередила свою увагу на ролі мас-медіа у забезпеченні політичних прав та свобод громадян у демократичному суспільстві, та Н. Войтович [2], котра

займається вивченням етичних норм політичної реклами у політичній журналістиці. Однак багато аспектів окресленої проблематики потребує більш ґрунтовного дослідження. Сучасний французький філософ Поль Рікер (1913–2005) у роботі «Мораль, етика і політика» вивчає проблему співвідношення термінів «мораль», «етика» та «політика» [10].

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування моральних стимулів, а також визначення ролі формування етики для журналістів у політичній площині.

Для реалізації поставленої мети варто розв'язати такі завдання: (1) пояснити етимологію понять «етика», «політика»; (2) розкрити роль політики у сучасному суспільстві; (3) проаналізувати лінії перетину моралі та політики; (4) визначити специфіку моральних принципів у сучасному суспільстві; (5) розкрити сутність морального компромісу як категоричного імперативу політичної етики; (6) пояснити важливість формування етики для журналістів під час висвітлення політичних питань.

Виклад основного матеріалу. Взаємозв'язок політики й етики дає змогу зрозуміти наявні моральні норми в суспільстві, визначити функції політичної діяльності крізь призму моралі суб'єктів політичної діяльності.

Класичне грецьке поняття «етика» (від греч. *ethos* – звичай, моральний характер) позначено як учення про моральність, мораль [1, с. 14], уперше визначено Аристотелем як галузь «практичної філософії», що відповідає на запитання: що ми повинні робити? Філософ зосереджував увагу на тому, що етика давала змогу робити етично (морально) правильні вчинки, завершувати реальний світ шляхом надбудови до царства того, що повинно бути. Тому і в часи античності, і сьогодні важливими є інструменти, які визначають моральні принципи, за якими повинні діяти всі, у тому числі політики.

Поняття «політика» (від греч. *politike* – мистецтво управління державою) спочатку позначалося як мистецтво, згодом – як наука про цілі і завдання держави, а також про засоби досягнення цілей та вирішення конкретних завдань [10, с. 31].

У статті автор використовує такі загальнонаукові методи: описовий (для зазначення теоретичних засад роботи, визначення предмета дослідження); аналізу (для характеристики теоретичних понять); синтезу (обґрунтування суті політичної журналістики в розрізі моралі); узагальнення (вираження моральної культури як конкретного журналіста, так і всієї фахової спільноти); індукції та дедукції (аналіз висвітлення політичних подій у пресі); структурний (для узагальнення та систематизації отриманих даних).

Журналіст, як відомо, формує громадську думку. Для нього важливо не тільки зібрати інформацію, обробити її та розповсюдити. На нашу думку, висвітлюючи ту чи іншу подію, журналістові варто дбати про збереження хорошої репутації, адже в подальшому кар'єра фахівця залежить не тільки від його теоретичних знань, а й від сформованого морального обличчя. До речі, студенти, які опановують спеціальність журналіста в Українському гуманітарному інституті, на заняттях із журналістської етики розглядають моральні норми, якими повинен володіти майбутній фахівець. Зважаючи на те, що основне гасло, місія інституту закарбовані у словах «Освіта із серцем», викладачі ставлять перед собою мету підготувати не тільки теоретично «підкованих» спеціалістів, а й відчувати моральну відповідальність перед суспільством, самим собою, Богом, власником мас-медіа тощо.

Сьогодні коло журналістських розслідувань дуже широке. Різні телеканали, Інтернет-видання успішно виконують свою основну функцію – сформувані громадську думку, потрібну керманічам держави. Особливо це виявляється під час різних політичних подій. І тут, звичайно, виникають закономірні запитання: якими важелями послуговуються політики, аби прийти до влади? чому мас-медійний простір практично завжди полярно інформує читачів, глядачів про діяльність політичної партії? Розсудливий громадянин, у якого незаангажована свідомість, обов'язково фільтруватиме почуте і побачене. Сформовані у нього моральні норми допоможуть «відсіяти» те, що є насправді неправдивим. І цьому навчають майбутніх журналістів в Українському гуманітарному інституті під час зустрічей із журналістами, які висвітлюють політичні події, на засіданнях круглих столів, конференцій тощо. У Кодексі честі вишу зазначено, що студент повинен бути високоморальною особистістю, не конфліктувати зі своєю совістю, тобто бути об'єктивним.

Однак спочатку все-таки зауважимо, що політика тісно пов'язана з мораллю. Найважливіші критерії етики – добро і зло – побудовані за принципом антонімічності, сприяють формуванню моральних ідеалів і в царині політики. В історії людства відомо багато політиків, які мали честь і гідність, достоїнство, були справедливими до народу. Звичайно, таких менше. На превеликий жаль, на сторінках книг та й сучасність переконують нас у протилежному.

Визначимо лінії перетину моралі і політики. Про це зауважує К. В. Пудич у роботі «Політика і етика: соціально-філософський аспект».

1. Мораль і політика належать до найбільш ранніх соціальних регуляторів громадського життя. Зближує їх те, що й та й інша є сферами соціального вибору, тому досить рухливі та мінливі.

2. Мораль і політика – це нормативні регулятори життєдіяльності індивідів. Упорядковане поведіння людей здійснюється за допомогою моральних і політико-правових норм (загальних правил, еталонів, зразків поведіння), які є загальнообов'язковими для всіх людей [9].

Спробуємо розглянути проблеми співвідношення політики та моралі, окреслені в монографіях та публікаціях. Зокрема, Аристотель (384–322 до н. е.) у праці «Велика етика» аналізує моральні проблеми особистості й обґрунтовує головний принцип етики – розумна поведінка та поміркованість.

І. Кант розмірковував над можливістю «морального компромісу» в системі моралі політики

та політичної журналістики. Перше розглядається як категоричний імператив політичної етики. Поняття «категоричний імператив» (нім. kategorischer imperativ, від лат. imperativus – владний) уведене Кантом у рамках його концепції автономної етики і покликане об'єднати ідею незалежності моральних принципів від зовнішнього середовища.

Нам імпонує погляд ученого, оскільки, будучи християнкою, сама розумію, що, як правильно зауважує І. Кант, «людина є найвищою цінністю, а Бог є символ морального ідеалу» [4, с. 45]. Кант увів поняття «категоричний імператив», який, по суті, є у свідомості людей від народження. Найважливіше у цьому моральному законі – створення морального ідеалу людини, яка завжди веде себе правильно. І саме така особа, на думку філософа, зможе бути потрібною суспільству. Категоричний імператив вимагає від людей дотримання доброї волі. У цьому проявляється свобода. Адже істота, яка може діяти відповідно до загальної мети, є вільною [4, с. 45].

Не менш цікавою вважаємо думку К. Баллестра. Він пише, що у суспільстві завжди відбувається зіткнення багатьох різних думок. І ці суперечливі інтереси повинні забезпечити компроміс завдяки усталеним морально-етичним нормам. Саме тому вчений і наголошує на тому, що політика – це «мистецтво можливого». «Мистецтво можливого» означає не відмову від морально-етичного, ціннісного початку, а те, що сама політична етика має бути реалістичною в сенсі обліку реальних громадських і структурних передумов політичної діяльності і можливостей реалізації того або іншого політичного курсу. Облік цих передумов припускає те, що К. Баллестр називає «моральним компромісом» [8, с. 54].

Варто констатувати, що сучасний український простір перенасичений політичними подіями. Цілком підтримуємо думку українського філософа С. Б. Кримського в тому, що надмірна політизація суспільства веде до деформації функції держави. Він говорить, що діяльність держави – це не тільки сфера маніпулювання людьми, не тільки боротьба за владу. Загальновідомо, що зараз у світі актуалізується так званий феномен моральної політики. Тобто якісь моральні прорахунки політиків мають не менше значення, ніж їхні практичні акції. С.Б. Кримський указує на таке: не лише регіон СНД, не тільки наша країна, а й усе людство, вступивши в третє тисячоліття, знаходиться у фазі, котру західні соціологи охарактеризували як антропологічну кризу, кризу людських якостей, самої людини [5].

Як бачимо, у політичному просторі компроміс ідеї можливий і навіть має позитивний характер. Натомість журналіст завжди повинен діяти відповідно до норм професійної моралі. Однак, на нашу думку, журналістське середовище також відіграє важливу роль. Існує корпоративна етика, яка вимагає дотримання норм професійної етики. Потрібно поважати і колег, з якими ви працюєте в одному медійному полотні, й рахуватися з думкою інших фахівців, і бути толерантним до політиків. І, що дуже важливо для нас, викладачів, які прагнуть донести до майбутніх журналістів, – зберегти чистим власне сумління. Звичайно, у сучасному світі це дуже непросто, адже існує конкуренція між мас-медійними засобами, і, що дуже прикро, політичний бомонд навчився застосовувати психотерапевтичні моделі комунікації (зокрема, нейролінгвістичне програмування) під час виступів на телеканалах, зустрічах із виборцями. Прикро констатувати, що політична журналістика здебільшого «прислуговує» олігархам, які вважають політичних журналістів таким собі допоміжним матеріалом для побудови своїх особистих планів, що не завжди збігаються з інтересами держави та її народу.

На підтвердження нашої думки наведемо трансформацію газети «Киевские ведомости». Спочатку проект мав далекоглядні цілі. Газета сприймалася як доволі незалежна. Після чергового переділу в мас-медійному просторі газета стала виразником інтересів певної групи політиків, що чітко простежувалося в усіх її політичних публікаціях [8].

Академік А. Москаленко наголошував, що преса ніколи не повинна визнавати правил гри політичної кон'юнктури [6]. Сьогодні ж преса не просто визнає ці «правила», а є активним учасником «гри», не завжди чистої і не завжди, як тут уже зазначалося, на користь держави та її народу. Подібна ситуація, що склалася в сучасному мас-медійному просторі, розкриває «гнилість» такої системи. Тому тільки фахівець із високим моральним стержнем, який розуміє, що, будучи публічною особою, він не лише демонструє правила так званої «гри», а й презентує себе як спеціаліста з правильними моральними ідеалами, яких він готовий дотримуватися всупереч усталеним традиціям. Звичайно, прикро констатувати, що журналісти, які висвітлюють політичні питання, завжди зазнавали і зазнають утисків як із боку влади, так і з боку її опозиції.

Свобода політичної журналістики може вільно розвиватися лише в громадянському суспільстві,

якого ми ще до кінця не побудували. Ми лише стали на цей шлях і робимо іноді невпевнені кроки. З одного боку, є розуміння того, що для побудови громадянського суспільства і для творення модерної української нації потрібно певним чином формувати громадську думку. Мас-медіа у цьому мають брати найактивнішу участь (особливо якщо це стосується піднесення рівня правової та політичної культури населення).

Проте, з іншого боку, для того щоб сформувати громадську думку, мас-медіа повинні обмежити себе в деяких свободах. Ми переконані, що існують питання, які потрібно висвітлювати в одному руслі, а не розгалужуватися у різні. Це дуже болісний процес для мас-медіа, оскільки вони повинні завжди пам'ятати про моральне обличчя, свою репутацію, залишатися засобами масової інформації, а не перетворитися на засідання якогось політичного клубу. Щоправда, подеколи телепередачі з участю політиків більше нагадують шоу «циркачів», а не поміркованих, виважених, зрілих людей, які дбають про майбутнє країни. «Політика – преса – влада» – це те, що повинно підтримувати державність, а не тягнути її у безодню анархії і розбрату» [6].

Те, що політична журналістика завжди знаходиться під прицілом у можновладців, ще раз тільки підтверджує її особливу роль, бо «через неї в найбільш узагальненій і концентрованій формі відображаються суть та перспективи розвитку даного суспільного ладу» [3].

Ми вже констатували, що кожен журналіст відповідає перед суспільством, перед своєю аудиторією за підготовлений «інформаційний продукт». Окрім того, мас-медіа є майданчиком для суспільної дискусії, тобто єдиного, за Г. В. Ф. Гегелем, механізму формування громадської думки. Під час обговорення суспільно-політичних подій потрібно дослухатися до думки не тільки переважної більшості, а й суспільних меншин. Такий плюралізм допоможе всім учасникам дискусії бути почутими, що є ознакою свободи слова, утвердження демократичної держави. І тільки за таких умов можливий подальший розвиток морального суспільства.

Мас-медіа виконує інформативну та комунікативну функції. Обидві з них однаково важливі. Суспільство має право знати інформацію про себе і про все, що може вплинути на нього. Проте журналіст повинен правдиво інформувати суспільство, а не насаджувати думку якоїсь політичної сили. З огляду на це, досить часто журналісти замовчують правдивий стан речей. Ми ж переконані,

що це також неморально. Глядачі та читачі повинні отримувати «свіжий натуральний продукт», а не штучно створений сценаристами чи кореспондентами. Маючи повагу до цільової аудиторії, журналіст зобов'язаний зрозуміло відтворити факти про подію чи політичного лідера усім соціальним групам. Звичайно, що громадяни, маючи різну політичну спрямованість, обізнаність, підготовку до самоаналізу побаченого і почутого, неоднаково відреагують на дискусію. Зрештою, політична журналістика і не ставить перед собою мету створити «єдино правильне розуміння» обговорюваного питання. Кожен має право на вибір, адже саме у цьому і полягає свобода думки, що є ознакою демократичного суспільства.

У грудні 1994 р. рекомендації під назвою «Свобода журналістів і права людини» були прийняті міністрами держав – учасниць Четвертої європейської урядової конференції щодо політики у галузі мас-медіа. У документі йшлося про такі моральні категорії, як «чесність в інформуванні, коментуванні, критиці, утримання від невиправданого втручання у приватне життя, дифамації, необґрунтованих звинувачень; виправлення будь-якої друкованої або переданої в ефірі інформації, що виявилася неточною (помилковою)».

Відмітним є критичне ставлення до дій влади. Для журналістів не може бути гарної або поганої влади, адже вони представляють інтереси громади. Журналіст має висвітлювати як позитивні, так і негативні моменти дій влади. Звичайно, ніхто не перешкоджає висвітлювати подію позитивно, адже це створює приємний імідж. Здебільшого влада, маючи привілейований статус, має більший доступ до газетних шпальт, ефіру тощо. Опозиційна гілка влади постійно шукає компромат на політику чинної гілки, прагнучи переконати суспільство в неправильному виборі.

Складніша ситуація з негативною інформацією. Влада має можливість керувати громадою, тому громада має знати про всі прорахунки в діях влади, щоб мати змогу вплинути на неї. Абсолютними табу для журналістів є брехня, маніпуляція свідомістю громадян та пропаганда. Причому два останніх є більш небезпечними, ніж пряма брехня. У наш час диверсифікації інформаційних потоків приховати правду на тривалий час просто неможливо. А от скомпрометувати правду, змішати правду і брехню так, що не буде зрозуміла істина, наполегливо просувати якусь ідею в суспільство – це журналіст може зробити ефективно. І цим може завдати великої шкоди. Журна-

ліст не може бути пропагандистом чи агітатором. Ці спеціальності несумісні з журналістською діяльністю.

Журналіст відповідає за збирання матеріалу та всебічний аналіз ситуації у вибраній сфері. І «готовий продукт» повинен відбивати різні точки зору на події сучасності. Тобто треба уникати щонайменшої ангажованості як із боку політичних, так і економічних та інших кіл. При цьому дуже важливо позбутися щонайменшої можливості конфлікту між власними інтересами та інтересами редакції. Якщо ж такий конфлікт виник, журналіст має відмовитися від створення матеріалу. У сфері політики це, наприклад, те, що журналіст не має висвітлювати ті події, в яких бере участь.

Висновки і пропозиції. Журналістська діяльність, особливо у політичній сфері, вимагає професійного підходу, що включає у тому числі й етичні принципи. Формування морально-етичної культури майбутніх журналістів, у тому числі й у площині політики, сьогодні є вкрай нагаль-

ною, але не завжди усвідомленою потребою суспільства. Мораль і політика, незважаючи на те що вони – найдавніші нормативні регулятори суспільного життя, зазнають змін і трансформацій у сучасному глобалізованому суспільстві. І той категоричний імператив, зазначений І. Кантом як важливий індикатор «морального компромісу», вимагає від журналістів, політиків доброї волі для його дотримання. У соціальному, у тому числі й політичному, просторі, можливий і часом дуже потрібний компроміс ідей. Проте для журналіста не може бути професійно-етичного компромісу, він завжди повинен діяти відповідно до норм професійної моралі. А ці норми повинні закладатися ще на стадії навчання журналістської професії. І. В. Гриненко зауважує, що мас-медіа є важливим майданчиком для суспільної дискусії, яка, зрештою, формує громадську думку. Журналіст, особливо під час висвітлення політичних подій, має бути об'єктивним і незаангажованим, різнобічно аналізувати причини політичних явищ та процесів і при цьому бути за межами політичного дійства.

Список літератури:

1. Аристотель. Большая этика : сочинения : в 4-х т. Т. 4. Москва : Мысль, 1984. 296 с.
2. Войтович Н. О. Етичні норми політичної реклами та їх особливості в ЗМІ. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 101. С. 128–130.
3. Дуцик Д. Політична журналістика. Київ : Києво-Могилян. акад., 2005. 138 с.
4. Кирильчук В. Т., Решетов О. О. Філософія в короткому викладі. Кіровоград, 2005. 187 с.
5. Кримський С. У суперечці ніколи не народжується істина. *День*. 2001. № 58.
6. Москаленко А. З. Вступ до журналістики. Київ, 1997. 265 с.
7. Політична журналістика як відображення суспільних процесів. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/journalism/25059/>.
8. Попович М. Громадянське суспільство України: підсумки ХХ століття. *День*. 1999. 31 грудня.
9. Пудич К. В. Політика й етика: соціально-філософський аспект. Кіровоград, 2010. URL : <http://reshebniki-online.com/node/85214>.
10. Рикёр П. Герменевтика. Этика. Политика. Москва, 1995. 160 с.

Hrynenko I. V. FORMATION OF POLITICAL ETHICS AMONG FUTURE JOURNALISTS

The purpose of our study is to substantiate the moral incentives, as well as to define the role of ethics for journalists from the political perspective. To achieve this goal, it is necessary to solve the following tasks: (1) explain the etymology of the concepts of "ethics", "politics"; (2) to disclose the role of politics in modern society; (3) analyze the lines of intersection of morality and politics; (4) to determine the specificity of moral principles in modern society; (5) reveal the essence of moral compromise as a categorical imperative of political ethics; (6) explain the importance of developing ethics for journalists when covering political issues.

In the article the author uses the following general scientific methods: description (to indicate the theoretical foundations of the work, determine the subject of study); analysis (to characterize theoretical concepts); synthesis (substantiation of the essence of political journalism in terms of morality); generalization (expression of the moral culture of a particular journalist and the entire professional community); induction and deduction (analysis of coverage of political events in the press); structural (for generalization and systematization of the obtained data).

In the article the author considers the importance of forming a journalist's moral culture from the political perspective. In particular, the lines of intersection of morality in the political environment were revealed and the essence of the categorical imperative was found as an important indicator of "moral compromise", and the possibility of compromise in the field of political journalism was identified. The scientific work characterizes modern society as politicized, which requires the same information product. Hrynenko I. V. points out that the media is a platform for public debate, which ultimately forms public opinion.

Key words: morality and politics; political journalism; professional morality; journalistic activity.